

OBITELJSKA GOSPODARSTVA DALMACIJE - KORISNICI KREDITA ZA RAZVOJ STOČARSTVA

S. Radinović, D. Šupe

Sažetak

Povoljna kreditna sredstva Ministarstva poljoprivrede i šumarstva potakla su određeni broj obiteljskih gospodarstava Dalmacije na razvoj stočarstva. Osnovni je cilj ovoga rada predstaviti ta gospodarstva i ocijeniti efekte tih ulaganja. Rezultati istraživanja pokazuju da se radi o demografski vitalnim gospodarstvima, koja imaju iznad prosječnu veličinu zemljišta i mali broj stoke u već izgrađenim gospodarskim objektima. Na razvoj stočarstva uglavnom se opredjeljuju ona gospodarstva koja već drže stoku, te povećavaju postojeći broj ili ga zamjenjuju produktivnijim grlima. Najveće je zanimanje za držanje ovaca i koza, a manje krava i krmača.

Uvod

Broj članova u seoskim domaćinstvima Dalmacije smanjuje se naročito u domaćinstvima koja su imala više članova (Defilippis, 1991.). Došlo je do velikog porasta samačkih i dvočlanih domaćinstava. Istovremeno s tim kretanjem smanjuje se i broj poljoprivrednika. Rad na gospodarstvu predstavlja u biti obiteljski oblik rada, a u tom radu značajnu ulogu imaju zaposleni članovi i umirovljenici (Radinović, 1988). U većoj ili manjoj mjeri u poslovima na gospodarstvu sudjeluje više od četiri petine svih članova obitelji.

Obradivo zemljište gospodarstava Dalmacije, osim toga što je uvelike usitnjeno, smanjuje se (Radinović, 1991). Došlo je do smanjenja svih vrednijih kategorija toga zemljišta, oranica, voćnjaka i vinograda, a rastu površine neobrađenog zemljišta. Usitjenost posjeda najbolje prikazuje distribucija gospodarstva prema veličini obradivog zemljišta, tako da 50% obiteljskih gospodarstava ima manje od 1,0 ha obradive površine, a 85% manje od 3,0 ha. Onih najvećih gospodarstava, preko 5,0 ha, svega je 3%.

Stočarstvo, koje je najvećim dijelom uvjetovano prilikama tog područja, ima kao obilježje zastupljenost svih vrsta stoke u manjem broju (Radinović, 1990). Stoku, inače, drži približno četiri petine gospodarstava. Stočni fond se po broju i vrsti sporo mijenja i zadržava se u prosjeku ispod jednog uvjetnog grla.

Goveda se uglavnom drže na većim gospodarstvima (koja imaju posjed veći od 3,0 ha obradive površine, dok je veći dio fonda ovaca na malim gospodarstvima (do

Dr. Stipe Radinović, znanstveni suradnik, Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Split
Dr. Dane Šupe, znanstveni asistent, Zadružni savez Dalmacije, Split

1,0 ha) (Defilippis, 1993).

Gospodarske objekte ima preko 70% gospodarstava, a oni nisu iskorišteni s obzirom na broj stoke što se drži. Prosječno gospodarstvo Dalmacije ima takav kapacitet staje da može povećati broj stoke pet puta, a da pri tome ne investira u nove objekte, već ih treba samo adaptirati.

Zanimanje stočarstva za stočarske proizvode različito je, jer se telećeg, janjećeg i jarećeg mesa prodaje više od 50% proizvedenog, dok se mlijeka prodaje manje od trećine proizvedenog, a perad i svinjetina, te jaja su prirodni proizvodi (Radinović, 1992).

U mediteranskim uvjetima može se organizirati vrlo intenzivna proizvodnja janjetine na obiteljskim gospodarstvima (Mratinić, 1989). Jedinica uzgoja je stado od 210 visokoplodnih grla, a jedan od osnovnih uvjeta je 100 do 200 ha pašnjačkih površina.

Uzimajući u obzir specifično i relativno siromašno područje Dalmacije, došlo se do zaključka da većina robnih proizvođača može postizati optimalne učinke ako se formira stado od 100 do 150 ovaca plotkinja (Šupe, 1976).

Predmet istraživanja i metoda rada

Dalmacija je po svojim poljoprivrednim resursima važna poljoprivredna regija u Hrvatskoj. Posebno joj mjesto pripada u ovčarstvu, jer je u Dalmaciji uvijek bio natpolovičan broj ovaca od ukupnog broja u Hrvatskoj.

Predmet istraživanja su obiteljska gospodarstva Dalmacije koja su ostvarila poticajna kreditna sredstva Ministarstva poljoprivrede i šumarstva za nabavku osnovnog stada, i to: ovaca i koza, krava i krmača. U razdoblju od srpnja mjeseca 1992. godine do svibnja 1993. godine na toj osnovi stoku je kupilo 110 gospodarstava. Visina kredita određivanja je učešćem po grlu stoke, i to: za ovcu ili kozu 50% od 400 do 320 DM, krmažu 60% od 820 do 700 DM i kravu 70% od 2.200 do 2.000 DM. Ostala sredstva osiguravali su korisnici kredita. Primljeni kredit gospodarstva moraju vratiti s odgodom plaćanja u prve 2 godine i otplatiti u naredne 3 godine, odnosno za rasplodne junice 5 godina. Visina kamatne stope na kreditna sredstva iznosi 30% od eskontne stope, a za proizvodnju mlijeka 20%.

Iz osnovnog skupa metodom višefaznog uzorka izdvojeno je 31 gospodarstvo ili 28% gospodarstava, na način da su gospodarstva reprezentativna kako po vrsti stoke tako i područnoj zastupljenosti (Tablica 1). U istraživanjima koja su obavljena u lipnju mjesecu 1993. godine, primjenjivala se metoda ankete, a prikupljeni materijal obrađen je na računaru u Institutu.

Dodatni podaci o svakom gospodarstvu dobiveni su obilaskom njihovih proizvodnih kapaciteta i uvidom u njihovo iskorištavanje. Anketa je popunjena za vrijeme razgovora s osobom koja je i preuzela kreditnu obvezu.

Istraživanjem su obuhvaćena slijedeća obilježja gospodarstva:

- broj i struktura članova domaćinstva;
- aktivnost članova;
- zemljište i struktura iskorištavanja;
- gospodarski objekti;

- opremljenost gospodarstva;
- brojno stanje stoke;
- mehanizacija i infrastruktura;
- kupljeno stado i očekivana proizvodnja.

Tab. 1. - OBITELJSKA GOSPODARSTVA PREMA VRSTI KUPLJENE STOKE I PODRUČJU
FAMILY ESTATES ACCORDING TO THE SORT OF BOUGHT CATTLE AND AREA

Područje Area	Sva gospodarstva - All estates						Gospodar- stva ukupno Estates total
	Ovce i koze Sheep and goats		Krave - Cows		Krmače - Sows		
	Broj gospodar- stava Number of estates	Prosječno grla Average number of animals	Broj gospodar- stava Number of estates	Prosječno grla Average number of animals	Broj gospodar- stava Number of estates	Prosječno grla Average number of animals	
Otoci Island	3	142	1	5	-	-	4
Obala Coast	45	90	16	6	13	18	74
Zagora Hinterland	19	121	7	9	6	27	32
Ukupno Total	67	101	24	7	19	21	110
Istraživana gospodarstva - Investigated estates							
Otoci Island	3	125	1	5	-	-	2
Obala Coast	12	101	3	7	4	22	19
Zagora Hinterland	5	89	2	10	3	20	10
Ukupno Total	18	99	6	7	7	21	31

Rezultati istraživanja

Članovi domaćinstva i radna snaga

Gospodarstva koja su se opredijelila za razvoj stočarstva su po broju i strukturi članova vrlo vitalna i radno sposobna. Kod tih gospodarstava nema odraza dugodišnje deagrarizacije na prostoru Dalmacije.

Tab. 2. - VELIČINA OBITELJI I RADNE EKIPE PREMA USMJERENJU GOSPODARSTVA
SIZE OF FAMILIES AND WORKING TEAMS ACCORDING TO THE TREND OF ESTATE

Tip gospodarstva Farm types	Prosječan broj članova obitelji Average number of family members	Aktivni članovi Active members	Zaposleni članovi Employed members	Starosna struktura stanovnika Age structure of inhabitants			
				do15	16-30	31-60	60 i više 60 and more
Ovce i koze Sheep and goats N=18 \bar{x}	5,5	2,8	1,0	1,7	1,2	1,8	0,7
Krave Cows N=6 \bar{x}	6,6	3,7	0,7	2,0	1,9	1,9	0,9
Krmače Sows N=7 \bar{x}	6,6	3,6	1,4	2,0	1,7	2,1	0,8
N=31 \bar{x}	6,0	3,2	1,0	1,8	1,5	1,9	0,8
Min.	2,0	2,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Max.	12,0	7,0	3,0	4,0	5,0	3,0	2,0

Izvor: Anketa
Source: Poll

Osobito zanimljiv dio stanovništva koji živi na gospodarstvu svakako su aktivni članovi koji nisu zaposleni u poduzećima, odnosno onaj dio stanovništva koji se u potpunosti može posvetiti poljoprivrednoj proizvodnji. Prosječno gospodarstvo ima 2 člana za rad na gospodarstvu i na njima se uglavnom zasniva stočarski program. S obzirom na veličinu stočnog fonda, kao i druge djelatnosti na gospodarstvu, članovi obitelji mogu samostalno obavljati sve potrebne radove.

Prema socijalno-profesionalnim obilježjima najveći broj članova obitelji čine djeca i učenici (35%), zatim članovi s nižom i srednjom stručnom spremom (58%), dok je najmanji broj (7%) visokoškolovanih članova.

Zemljiše

Poznato je da su zemljišni posjedi obiteljskih gospodarstava u Dalmaciji izuzetno mali, a naročito je malo obradive površine (Radinović, 1991). Od tih malih gospodarstava ipak se izdvajaju ona veća, natprosječna, koja razvijaju i stočarsku proizvodnju. Više dobrog, obradivog, zemljišta imaju gospodarstva koja razvijaju govedarsku proizvodnju. U nedostatku vlastitog zemljišta svako četvrto gospodarstvo, koje drži ovce i koze, uzelo je u zakup prosječno svako 14,2 ha pašnjaka i 2,3 ha oranica i livada,

dok su 4 gospodarstva od 6 koja razvijaju govedarstvo uzela prosječno u zakup 4,25 ha oranica i livada.

Gospodarstva, više-manje sva, imaju raznoliku proizvodnju, od žitarica, raznog povrća, stočnog bilja do voćarstva i vinogradarstva. Ta se gospodarstva ne razlikuju po iskorištavanju oranica, jer preko 90% tih površina podjednako je zasijano žitaricama i stočnim biljem.

Tab. 3. - ZEMLJIŠTE ISTRAŽIVANIH GOSPODARSTAVA
LAND OF INVESTIGATED ESTATES

Tip gospodarstva Farm type	Poljoprivredno Agricultural	Obradivo Cultivable land	Oranice Plough land	Voćnjaci Orchards	Vinogradi Vineyard	Livade Meadows
Ovce i koze Sheep and goats N=18 \bar{x}	9,87	2,71	1,63	0,44	0,12	0,52
Krave Cows N=6 \bar{x}	9,72	5,16	2,80	0,24	0,23	1,88
Krmače Sows N=7 \bar{x}	10,83	2,67	1,96	0,09	0,24	0,38
N=31 \bar{x}	10,06	3,24	1,95	0,32	0,17	0,79
Min.	1,01	0,27	0,30	0,10	0,07	0,10
Max.	42,10	9,70	6,90	3,20	1,00	4,10

Izvor: Anketa
Source: Poll

Stočni fond

Gospodarstva su preuzetim kreditom povećala onu vrstu stoke koju su brojčano do tada i najviše imala. Očito je da gospodarstva od tradicije i iskustva u držanju stoke ne odstupaju, te sve prilagođavaju uvjetima uzgoja.

Najveći broj gospodarstava namjerava držati oko 100 ovaca i koza, druga 5 krava i treća oko 20 krmača. Pri tome se opredjeljuju na produktivnija grla, koja zahtijevaju i bolje uvjete držanja i bolju hranidbu.

Najčešće su gospodarstva kupovala ovcu pramenku krupnijeg soja i ovnove sardinijske i virtemberške pasmine. Mali broj krava najčešće je popunjavan pasminom holštajn ili smeđim govedom, a od krmača kupljene su suprasne nazimice pasmine švedski landras, holandski landras i veliki jorkšir ili njihovi križanci.

Tab. 4. - STOČNI FOND NA GOSPODARSTVU
LIVESTOCK ON THE ESTATE

- broj grla - number of animals

Tip gospodarstva Farm type	Prosječno stanje - bez kupnje kreditom - Average state - without credit purchase						Kupljena stoka Cattle bought
	Ovce i koze Sheep and goats	Krave Cows	Krmače Sows	Tovne svinje Fattened pigs	Konji Horses	Perad Poultry	
Ovce i koze Sheep and goats N=18 \bar{x}	19,6	0,9	0,2	2,2	0,6	88,9	99,0
Krave Cows N=6 \bar{x}	4,3	3,6	0,6	3,2	0,1	35,7	7,0
Krmače Sows N=7 \bar{x}	21,9	0,7	2,3	7,3	0,1	31,4	21,0
N=31 \bar{x}	16,7	1,5	0,7	3,5	0,4	64,7	-
Min.	7,0	1,0	2,0	1,0	1,0	15,0	-
Max.	80,0	9,0	6,0	30,0	3,0	1000,0	-

Izvor: Anketa
Source: Poll*Gospodarski i stambeni objekti i strojevi*

Gospodarske objekte imala su sva gospodarstva, i to prosječno gospodarstvo 2,7 objekta za različite namjene i ukupne površine od 218 m². Od ukupno 31 istraživano gospodarstvo, njih 23 upotrebljava stare, postojeće, objekte za novu stoku, dok je 8 gospodarstava gradilo nove objekte prosječne površine od 130 m². Samo jedno gospodarstvo iznajmilo je objekt od 300 m². Bez obzira na usmjerenje gospodarstva većih odstupanja od prosječnog gospodarstva po broju i površini objekata nije bilo. Broj stoke prilagođen je površini objekata.

Veći broj gospodarstava, 21, imao je motokultivatore, snage od 6 Kw, i 9 gospodarstava u najvećem broju traktore snage 15 kW. Primjetno je da svako peto gospodarstvo uopće nema mehanizaciju, i to učestalije ona gospodarstva koja su se opredijelila na kupnju krava i ovaca i koza. Gospodarstvima u cjelini nedostaju traktori jače snage i priključna oruđa za ratarsku proizvodnju, pa će se u redovitoj proizvodnji služiti uslugama.

Stanovnici istraživanih gospodarstava žive u seoskim naseljima, te s obzirom na veličinu obitelji imaju zadovoljavajuće stambene objekte. Prosječno je domaćinstvo imalo 2 kuće (staru i novu) ukupne površine od 274 m². Svi su oni priključeni na električnu energiju i imaju pristup asfaltnoj cesti.

Opskrbljenost tekućom vodom je slabija, jer je samo svako drugo domaćinstvo

spojeno na vodovodnu mrežu, dok ostali rješavaju te potrebe sakupljanjem kišnice u cisterne. Kapaciteti cisterni zadovoljavaju potrebe za vodom u vremenu od 90 dana. Stoka će se napajati na javnim pojilištima.

Radi ocjene opremljenosti gospodarstva treba navesti da svako drugo domaćinstvo ima telefon, iako se radi o seoskim naseljima.

Očekivana proizvodnja

Povećanjem broja proizvodnih grla, a osobito poboljšanjem prehrambenih i zoohigijenskih uvjeta te genetskog potencijala, izmijenit će se struktura i ekonomičnost proizvodnje na gospodarstvu. Prosječno gospodarstvo povećava broj ovaca za pet puta, više nego udvostručuje broj krava, a krmače su u biti nova stoka na gospodarstvu. Proizvodnja na oranicama također će iziskivati suvremeniju proizvodnju stočne hrane, te znatnije povećati relativno niske prinose kultura.

Gospodarstva koja drže krave na oranicama će proizvoditi zelenu hranu u krmnom slijedu te silažu za zimsku hranidbu, što je relativno nova proizvodnja stočne hrane na gospodarstvima. Iako će gotovo tijekom cijele godine ovce i koze biti na ispaši, na vlastitim kao i uzetim u zakup i društvenim pašnjacima, manje količine voluminozne hrane osigurati će se za zimsko razdoblje. Držanje krmača temelji se na kupovanju gotovih krmnih smjesa, a dio hrane u vrijeme suhostaja krmača, proizvest će gospodarstva na vlastitom zemljištu.

Tab. 5. - OČEKIVANA STOČNA PRIZVODNJA NA GOSPODARSTVU
EXPECTED CATTLE PRODUCTION ON THE ESTATE

Tip darstva Farm type	Broj stoke u eksploataciji Number of animals in exploitation	Očekivana proizvodnja - Expected production			
		Mesa (kg) ¹⁾ Meat (kg)	Mlijeka (1) ²⁾ Milk (1)	Gnoj/m ³ Manure/m ³	Vuna (kg) Wool (kg)
Ovce i koze Sheep and goats N=18 \bar{x}	118	3.389	9.429	40	181
Min.	92	2.310	1.495	32	75
Max.	150	5.310	24.720	58	514
Krave - Cows N=6 \bar{x}	13	2.810	50.567	92	-
Min.	5	870	13.500	28	-
Max.	30	6.480	160.466	244	-
Krmače - Sows N=7 \bar{x}	22	12.016	-	33	-
Min.	10	4.915	-	15	-
Max.	50	24.885	-	70	-

1) 20% mesa su izlučene krmače, a 80% odojci

2) Od ovčjeg mlijeka proizvodit će se kvalitetni sir, prosječno po gospodarstvu 1,570 kg.

Prije nego što su kupila novu stoku, većina gospodarstava (65%) bila su mali stočni robni proizvođači te su direktno protrošačima prodavali janjad (12 gospodarstava) i telad (6 gospodarstava), a samo jedno gospodarstvo odojke. Kupnjom stoke gospodarstva su se orijentirala na proizvodnju za tržište, te očekuju siguran i pristojan dohodak od te proizvodnje. I nadalje, većina gospodarstava računa da će proizvesti direktno prodavati potrošačima ili na seoskim tržnicama i ugostiteljima, a samo bi se veći proizvođači (kravljeg mlijeka) uključili u organizirani otkup. Gospodarstva s ovčarskom proizvodnjom osim kvalitetnog janječeg mesa, proizvodila bi ovčji sir koji je vrlo tražen i visoko cijenjen na ovom tržištu.

Gospodarstva se susreću s nepoznicama koja proizlaze iz držanja većeg broja stoke i veće proizvodnje, a žele suvremenu proizvodnju, kako stočarsku i ratarsku tako i preradu stočnih proizvoda, te očekuju pomoć stručne poljoprivredne službe.

Zaključci

Izdvojena sredstva na razini Republike Hrvatske, a usmjerena preko Ministarstva poljoprivrede i šumarstva za kreditiranje stočarske proizvodnje, izazvala su zanimanja kod sposobnih obiteljskih gospodarstava koja na taj način žele povećati osnovno stado. U Dalmaciji je od početka druge polovine 1992. godine ta kreditna sredstva ostvarilo 110 gospodarstava. Pokazalo se da su to gospodarstva veća po broju članova i broju radne ekipe. Ona su i po veličini posjeda natprosječna u Dalmaciji, a broj je stoke prilagođen veličini vlastitog zemljišta i u manjoj mjeri zemljišta uzetog u zakup. Svako četvrto gospodarstvo izgradilo je nove gospodarske objekte, dok su ostala gospodarstva već imala objekte za kupljenu stoku, te su ih samo djelomično adaptirala.

Najveći broj gospodarstava zanima uzgoj ovaca i koza, zatim manje i u podjednakom broju krava i krmača. To je odraz prirode krša Dalmacije i najboljeg načina iskorištavanja prostornih pašnjaka.

LITERATURA

1. Defilippis, J. (1991): Seoska domaćinstva Dalmacije, Studija Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, 1-86. Split.
2. Defilippis, J. (1993): Obiteljska gospodarstva Hrvatske, AGM, 1-247, Zagreb.
3. Mratinić, V. (1989): Organizacija i tehnologija ovčarske proizvodnje u Dalmaciji. Privreda Dalmacije, br. 4, 51-54.
4. Radinović, S. (1988): Promjene proizvodnih kapaciteta individualnih gospodarstava Dalmacije. Poljoprivredna znanstvena smotra, Vol. 53, br. 3-4, 317-339, Zagreb.
5. Radinović, S. (1990): Proizvodni kapaciteti individualnih gospodarstava Dalmacije i mjere za njihovo bolje korištenje. Ekonomika poljoprivrede, br. 1-2, 29-40, Beograd.
6. Radinović, S. (1991): Posjedovna struktura kao faktor različitih proizvodno-ekonomskih obilježja obiteljskih gospodarstava Dalmacije. Ekonomika poljoprivrede, br. 3, 111-118, Beograd.
7. Radinović, S. (1992): Robnost poljoprivredne proizvodnje obiteljskih gospodarstava Dalmacije. Poljoprivredna znanstvena smotra, Vol. 57. br. 3-4, 491-502, Zagreb.
8. Šupe, D. (1976): Prijedlog plana razvoja ovčarstva Dalmacije za razdoblje od 1976-1985. Studija. Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, str. 1-52, Split.

FAMILY ESTATES OF DALMATIA USERS OF CREDIT FOR THE DEVELOPMENT OF CATTLE BREEDING

Summary

Favourable credits from the Ministry of Agriculture and Forestry stimulated a certain number of family estates in Dalmatia to the development of livestock production.

The main purpose of this report is to establish the characteristics of these estates and estimate the effects of the investments. The results of the investigation show that these are demographically vital estates, above the average in size of land and a small number of cattle in already existing farm buildings. Mainly those farmers who already keep cattle decide on the development of livestock production and the increase number of cattle or change it for more productive. The greatest interest is shown keeping sheep and goats, less for and sows.

Primljeno: 24. 12. 1993.